

'גאון של פעם בכמה דורות' | בעזרת תלמידים ותיקים וריאיון נדיר שהעניק ל'משפחה' - מנסים יוסי אליטוב ואריה ארליך לעמוד על סוד גאונותו וכוח זיכרוננו של ה'חויזר' מחב"ד, הגאון האדיר רבי יואל כהן זצ"ל

חכמה דעות

יוסי אליטוב ואריה ארליך

צילום: איציק רוטמן, חיים טויטו, מאיר דהן, מנדי הכטמן,
חיים טויטו, מאיר אלפסי - באדיבות שבועון 'כפר חב"ד'

גאון המחשבה. החוזר הגר"י כהן זצ"ל

חכמה דעת

זה התחיל בכלל בחברותא בתל אביב, עם מי שיהפוך לימים לאחד מראשי ישיבת פוניבז' | אבל נסיעה מסתורית בהוראת הרבי הריי"צ מליובאוויטש זי"ע - הביאה אותו לניו יורק, רק כדי להתבשר שהרבי הסתלק מהעולם עוד לפני שהוא עלה לאנייה | "אם חמי אמר לך לבוא לכאן - אתה אמור להישאר", ענה לו חתן הרבי, ומני אז קיבל הגאון הגדול רבי יואל כהן זצ"ל את תפקיד חייו - גדול מנחילי תורתו של כ"ק מרן האדמו"ר מליובאוויטש זי"ע יותר משבעים שנה | כיצד הצליח ה'חוזר' לשמר שעות כה רבות של דברי חסידות? יחד עם תלמידים כאובים, סופרי 'משפחה מסירים את הלוט מעל לחידת הגאונות המופלאה | וגם: הריאיון הנדיר שבו גילה את סוד הזיכרון

גאון שכל מהותו להנחיל את תורת רבו להמונים. ה'חוזר' מקבל כוס של ברכה מידי כ"ק מרן האדמו"ר מליובאוויטש זי"ע

רבי חיים בריסקער של תורת החסידות"; "הרש"י של מאמרי הרבי מליובאוויטש"; "גאון ובעל זיכרון של דורות"; "העילוי שאחראי לשחזור 11,000 שעות של שיחות תורניות"; "המנחיל הגדול ביותר של תורת חב"ד בדור האחרון". אלו הם מקצת מהביטויים ששמענו השבוע, במסגרת ראיונות שבהם ניסינו למלא משימה שבמבט ראשון נראית פשוטה - להגדיר את הדמות שכבר שבעים שנה מדברים עליה בחסידות חב"ד ומחוצה לה בהשתאות שמזוגה בהערצה: דמותו של הגאון האדיר רבי יואל כהן זצ"ל, ה'חוזר' האגדי של כ"ק מרן האדמו"ר מליובאוויטש זי"ע.

בסוף, לאחר סדרת שיחות שהיו רוויות באנקדוטות והמחששות ואפיזודות, וניסיונות חוזרים ונשנים לסקור פריסה ארוכה של פעילות תורנית פנומנלית בת שבעה עשורים - המסקנה הייתה שאי אפשר כל כך להגדיר את הדמות הזאת. יותר נכון: רק אחד כמו רבי יואל כהן יכול היה להגדיר ולהפשיט את המושג העמוק והרחב הזה ששמו רבי יואל כהן. הבעיה היא, שהמגדיר הגדול הזה, שלא היה מושג חסידי או תורני שעבר תחת ידו שלא זכה להגדרה בהירה ומחודשת - מעולם לא טרח להגדיר את עצמו. מעולם לא דיבר על עצמו.

נתחיל מהסוף העצוב: ביום חמישי האחרון, יומיים לפני תשעה באב, נעקרה מהעולם החסידי והתורני דמותו של מי שהיה מזוהה ביותר עם תורת הרבי מליובאוויטש מאז עלותו לכהן כרבם של חסידי חב"ד, בשבט תשי"א. בחוגי פוניבז' דיברו עליו כמי שיכול היה להפוך לאחד מגדולי ראשי הישיבות (על פי עדות החברותא, הגאון רבי שלמה ברמן זצ"ל), העולם החסידי הכללי ראה בו את הדמות הקרובה ביותר לדמותו של הרבי מליובאוויטש, ובחב"ד עצמה קראו לו

ה'חוזר' - כינוי שנשמע סתמי, אבל הוא מקפל את התפקיד היוקרתי ביותר שניתן לשער: האיש שבידיו הופקד האוצר הגדול - רישום, עריכה והנחלת תורת החסידות אל הדור הזה.

בגיל 91, כשמוחו הצלול ממשיך לנבוע בשיא הגאונות הרוגוצ'בואית שלו, למרות הגוף שהולך ונחלש - נדם ליבו של רבי יואל כהן זצ"ל, והוא התעלה למתיבתא דרקייעא. אפשר רק לדמיין איזה מהלך חסידי גאוני נקטע באיבו, בשעה שרבי יואל השיב את נשמתו ליוצרה, כי המוח הגדול הזה - לא הפסיק מעולם לחשוב. ולחדש. וליצור מהלכים. ולסלול נתיבים גאוניים בים בלתי נגמר של הגדרות חסידיות עדינות.

השעה הייתה שש בערב, שעון ניו יורק, אמצע הלילה בארץ. השמועה שפשטה מהמרכז הרפואי שבמנהטן אל כל ריכוז חסידי בעולם - גרמה להמוני לבבות להחסיר פעימה. רבי יואל כהן זצ"ל היה זקן ושבע ימים, אבל מבחינת היכולת האנליטית - האגדה לא השתנתה ולא נחלשה. מעבר לכך, עצם נוכחותו היווה חוט-מקשר בין הדור הזה לדורו של הרבי מליובאוויטש, כיוון שההשגחה הועידה אותו להיות ה'חוזר' - כלומר הזוכר והמשחזר והכותב והעורך - של כל מאמרי הרבי מליובאוויטש, מהיום הראשון שעלה על כס ההנהגה.

הסיפור מאחורי ההשגחה הזו - יסופר מייד. אולם קודם לכן אולי כדאי לצטט את הגדרתו של אחד מרבבות התלמידים שהעמיד במשך עשרות שנים, הגאון רבי יעקב יוסף קופרמן, מראשי ישיבת חב"ד בקריית גת, שאומר לנו: "אין שום קושי לומר, ללא שמץ של גוזמה, שרבי יואל היה גדול המעמיקים בתורת הרבי מליובאוויטש בכל השנים. לא היה עילוי כמוהו". תלמיד אחר הגדיר: "אינני יודע אם רבי יואל היה החסיד הקרוב ביותר, אבל בוודאות הוא

היה החסיד הגדול ביותר, מבחינת הבקיאות בכל חדרי התורה".

במחיצת רבי דוד

ההתחלה הייתה די רחוק מ־770, בצילו של גאון שהיה מגדולי ראשי הישיבות הליטאיות בדור הקודם.

הראשון שזיהה את תכונות העילוי שבו – היה דווקא מרן הגאון רבי דוד פוברסקי זצ"ל, ראש ישיבת פוניבז'. רבי דוד היה רבו של רבי יואל בישיבת 'אחי תמימים' בתל-אביב לפני כשמונים שנה. לפני אחת עשרה שנים, לאחר ביקור היסטורי שקיים רבי יואל אצל ידיד נעוריו 'בלח"א רבי ברוך-דוב פוברסקי, ראש ישיבת פוניבז', שמענו מראש הישיבה: "כשאבי זצ"ל היה חוזר בערב מהישיבה בתל אביב, הוא אומר ש'בישיבה ישנם שני עילויים – שלימק'ה (הגאון רבי שלמה ברמן זצ"ל) ויואל. אולם ר' יואל הוא עילוי יותר גדול. ער האט אַ פֿעסערע קאפ פון ר' שלימק'ה" (יש לו ראש גדול יותר מר' שלימק'ה). ועל גאונותו הגדולה של רבי שלמה ברמן, לימים ראש ישיבת פוניבז', אין צורך להעיד. רבי יואל למד בחברותא עם רבי שלמה ברמן זצ"ל, וידידות נפש נרקמה ביניהם.

אגב, באותה פגישה היסטורית בבני ברק, הציג הגרב"ד פוברסקי בפני אורחו את תמונת אביו התלויה בסלון, בזקן לבן, בימי זקנותו. רבי יואל הגיב: "לא הכרתי את האדם הזה". הגרב"ד ביקש שיביאו מחדר פנימי תמונה ישנה יותר, שבה נראה אביו בזקן שחור. אז אורו עיניו של רבי יואל. "הו, אותו אני זוכר. זהו ר' דוד, ראש הישיבה".

באחד הימים אמר רבי שלמה ברמן על ידיד נעוריו: "אילו היה רבי יואל מצטרף אליי לפוניבז', היום הוא היה משמיע מתורתו האישית, ואני בטוח שהוא היה עומד ראשון במעלה בין כל גאוני הדור וראשי הישיבות. אך הוא לא עשה כמוני, ונסע לאמריקה להיות בצל הליובאוויטשער-רבי, והיום, כל מה שהוא משמיע הכל הוא תורת רבו". שמא הייתה בדבריו של רבי שלמה מעין נימה ביקורתית – אולם עבור רבי יואל, זו הייתה המחמאה הגדולה ביותר. כל עיקרו וכל כולו – היו מכוונים להעמיק בתורת רבו. השבוע פנינו אל הגה"ח רבי חיים שאול ברוק, מתלמידיו הוותיקים, ומי שעשה לצידו בעריכת ספרי הרבי מליובאוויטש לדפוס. את גודל האבדה הוא מתקשה לתאר, ורק אומר: "נסתם מוחי ופי. זו אבדה שאין לה תמורה, כפשוטו". לאחר דקות ארוכות של שתיקה, מעניק הרב ברוק את ההגדרה הבאה: "ר' יואל אכן היה גאון גדול בחסידות, אבל השכלתו הייתה חלק מהמטרה העיקרית: הוא היה חסיד בפנימיות, ולא היה לו בעולמו רק רצון אחד ויחיד – שעוד יהודי ועוד יהודי ועוד יהודי ◀

11,000 שעות של שיחות נאצרו במוחו. במוצאי שבת, משחזר בפני צוות ה'חוזרים' את שיחות הרבי

"כשאבי זצ"ל היה חוזר בערב מהישיבה בתל אביב, הוא אומר ש'בישיבה ישנם שני עילויים – שלימק'ה (הגאון רבי שלמה ברמן זצ"ל) ויואל. אולם ר' יואל הוא עילוי יותר גדול.

מפגש פסגה בהשתתפות 'משפחה' בין כ"ק מרן האדמו"ר מבעלזא להגה"ח רבי יואל כהן זצ"ל משמאל. יוסי אליטוב בשיחה המקדימה עם האדמו"ר, לפני כניסתו של 'החוזר'

ילמד מאמר חסידות או איזה עניין בתורת הרבי מליובאוויטש. זו הייתה מהותו כל חייו. להביא את התורה הרחבה הזאת לכל העולם. כל שאר המעלות, הגאונות והזיכרון העצום והגדלות בתורה – לא התקרבו לעוצמת רצונו הפנימי והאמיתי הזה".

זיכרונות מתל-אביב

בשיחה נדירה שזכינו לערוך עם רבי יואל לפני שלוש שנים, ערב ג' בתמוז, יום ההילולא של רבו כ"ק מרן האדמו"ר מליובאוויטש זי"ע, פתח ה'חוזר' צוהר ראשוני לאותם ימים בישיבה בבני ברק, לאורו של ראש הישיבה רבי דוד פוברסקי. באופן כללי, היה קשה מאוד לסחוף אותו לדבר על נושאים שאינם מעולמה של תורת חב"ד ודרכו של הרבי מליובאוויטש, שבו היה דבוק באופן מוחלט. לאחר השיחה הפליאו הבחורים שהיו עימו בבית, שזו הפעם הראשונה שבה שמעו ממנו עדויות

איך התנהלה הישיבה החב"דית שעמדה בראשות ראש ישיבה שהגיע מליטא?

"היו שני ראשי ישיבה. האחד רבי חיים שאול ברוק, מהתלמידים שלמדו בעיירה ליובאוויטש, אצל הרבי הרש"ב מליובאוויטש זי"ע. לצידו כיהן רבי דוד פוברסקי, שהיה מהתלמידים של מיר. אלו שני עולמות, לכאורה. אולם הידיות ששררה ביניהם הייתה מופלאה. אנחנו, התלמידים, ראינו אותם תמיד מדברים ביניהם באריכות ובחביבות הדדית מופלאה".

■

עשרים שנה לפני הלימודים בישיבה. ט"ז בשבט תר"צ. רוסיה. לחסיד הנודע ר' רפאל נחמן (פּוֹלֶעַ) כֶּהֶן ז"ל נולד בן. וייקרא שמו בישראל: יואל. כשהיה בן שש יצאה המשפחה מרוסיה ועברה דרך פולין, בדרכה לארץ ישראל. בפולין זכו להיכנס לפגישת 'חידות' אצל כ"ק אדמו"ר הריי"צ מליובאוויטש זי"ע, ששהה אז בוורשה. האגדה מספרת, כי

לצידו כיהן רבי דוד פוברסקי, שהיה מהתלמידים של מיר. אלו שני עולמות, לכאורה. אולם הידיות ששררה ביניהם הייתה מופלאה. אנחנו, התלמידים, ראינו אותם תמיד מדברים ביניהם באריכות ובחביבות הדדית

על אותם ימים.

מה אתם זוכרים מהישיבה בתל אביב? הרהבנו לשאול את הגאון החב"די.
"היינו כמה בחורים מתל אביב ולמדנו בישיבת 'תומכי תמימים'. קודם קראו לישיבה 'אַחֵי תמימים', כיוון שהישיבה נועדה בתחילה לבחורים צעירים, כלומר האחים של ה'תמימים' שלומדים בישיבה הגדולה. עברו כמה שנים והגיע מכתב מהרבי הריי"צ (הרבי הקודם מחב"ד – א"א), שבו הורה כי הגיע הזמן להחליף את השם ל'תומכי תמימים'. וכך היה".

מי היה ראש הישיבה?

"היו כמה ראשי ישיבה. כשאני למדתי שם – ראש הישיבה היה הגאון הגדול רבי דוד פוברסקי זצ"ל".

איך הייתה דרכו של רבי דוד בלימוד?
"דרך של שכל ישר".

מי למד עימכם מהעולם שמחוץ לחב"ד?
"אני למדתי יחד עם רבי שלמה ברמן עליו השלום".

למדתם בחברותא?

"כן".

המפורסמים הגה"ח רבי חיים שאול ברוק זצ"ל והגה"ח רבי שלמה חיים קסלמן זצ"ל, והחסידים רבי משה גוראריה, רבי נחום גולדשמיד, רבי מאיר בליז'נסקי ועוד מזקני החסידים.

■

בחזרה לשיחה עם רבי יואל, לפני שלוש שנים.

"אני זוכר", סיפר לנו אז, "שיום אחד נפטר אחד מהאדמו"רים אשר התגוררו בתל אביב. היה ויכוח בהנהלה אם ראוי שהתלמידים יצאו להלוויה או לא. רבי שאול ברוק, המשפיע החב"די, חשב שזה יהיה ביטול תורה, ולכן עדיף להישאר בישיבה, ורבי דוד, הליטאי, אמר: 'לא, אנשים לא מבינים. ישמעו שנפטר אדמו"ר ותלמידי הישיבה לא הולכים להלוויה – זה יהיה חילול השם'. רבי שאול אמר לרבי דוד: 'אִיר זְעַנְט גִּירְענְט', אתם צודקים, והלכנו להלוויה.

"לכאורה", ניתח הגר"י באותה שיחה, "זה היה אמור להיות הפוך – שהחסיד יחשוב שכן צריך ללכת, והליטאי יחשוב שלא. אבל שניהם היו אנשי אמת, והמסגרות הללו לא תפסו אצלם שום מקום כלל ועיקר. בכלל, כל העניין של מפלגתיות – לא היה אז.

הייתה תורה, הייתה אמת, וזהו זה".

ואז אירעה הנסיעה ששינתה לא רק את חייו של רבי יואל – אלא השפיעה, במעין השגחה שמימית מופלאה, על מהלך הנחלתה של תורת חב"ד באופן נצחי.

נסיעה מסתורית

שבט תש"י. עדת חסידי חב"ד בניו יורק, המונה כמה עשרות משפחות ששרדו מאימי השואה או הצליחו להיחלץ מרוסיה הסובייטית והמסוגרת – מתייתמת מרוּעָה. הרבי בעל מסירות הנפש, האדמו"ר רבי יוסף יצחק שניאורסון זי"ע, הסתלק בפתע. בן שישים ותשע היה הרבי הריי"צ, למוד תלאות ומכאובים שעבר תחת השלטון הרוסי, בעוון הקמת רשת בתי חינוך, ישיבות ומקוואות במחתרת. לאחר מכן עבר מסע בריחה רווי ניסים מאימת הנאצים, עד שבשנת ת"ש הגיע לחופי ניו יורק והכריז על מהפכה יהודית שהוא נחוש לחולל על אדמתה. "אמריקה אינה שונה", אמר הריי"צ, כשהוא מכוון לטענה לפיה ארץ האפשרויות הבלתי מוגבלות אינה קרקע כשירה לחיים יהודיים כשרים.

כעשר שנים נמשכה פעילותו של הרבי הריי"צ על אדמת אמריקה, עד להסתלקותו בשבת קודש, עשירי לחודש שבט תש"י.

בזמן הזה, כאשר רחובות ניו יורק השחירו ממלווים, עשה את דרכו תלמיד הישיבה ר' יואל כהן מנמל יפו לניו יורק

– ולא ידע דבר על האסון שפקד את

"אין כאן סוד, רק מאמץ וסייעתא דשמיא. מה ששכחו - שכחו". בשיחה הנדירה לאריה ארליך

חכמה דעת

"לחופי ניו יורק הגענו הרבה אחרי י' בשבט, אז הסתלק הרבי הריי"צ. י' בשבט היה בשבת. ביום ראשון בבוקר (אז הפליגה האנייה מארץ ישראל) עוד לא ידענו כלום. כשהגענו לניו יורק, כשבויעים או שלושה לאחר ההסתלקות - נודע לנו שהרבי הריי"צ כבר אינו בעלמא הדין".

כוח זיכרון מופלא ושקיעות מחשבתית בלתי מצויה. הגר"י בתנוחה אופיינית, שקוע על הרדי כתבי חסידות של רבו. כך ישב שעות רצופות

החסידות. הרבי הסתלק בשבת, י' בשבט תש"י, ואילו רבי יואל עלה לספינה ביום ראשון בבוקר, י"א בשבט, כאשר השמועה עדיין לא הגיעה לארץ.

בעודו מפליג בספינה, היה בטוח כי יזכה להסתופף בצילו של הרבי הריי"צ, אשר אישר את בואו במכתב תשובה להנהלת ישיבת 'אחי תמימים' שבתל אביב. כשעגנה ספינתו בניו יורק, הוכר ר' יואל וחבריו בתדהמה: הם גילו שהרבי איננו עוד בעולם. ההלוויה והקבורה היו מזמן. חסידות חב"ד מיותמת.

את כל הדרך המייגעת וארוכת הימים לכאן הם עשו, לכאורה, לחינם.

כמה זמן ארכה נסיעתכם לניו יורק?
שאלתי את ה'חוזר' באותה שיחה מופלאה. "ההפלגה הייתה ארוכה. היה שם 'פאן־שְׁלֶעֶפְטְסאָ' (סחבת - א"א). לחופי ניו יורק הגענו הרבה אחרי י' בשבט, אז הסתלק הרבי הריי"צ. י' בשבט היה בשבת. ביום ראשון בבוקר (אז הפליגה האנייה מארץ ישראל) עוד לא ידענו כלום. כשהגענו לניו יורק, כשבויעים או שלושה לאחר ההסתלקות - נודע לנו שהרבי הריי"צ כבר אינו בעלמא הדין".

מתי הייתה הפעם הראשונה שפגשתם את חתנו הרבי?

"כשהגענו לכאן" (לכאורה, יש בכך הפרכה מפיו של רבי יואל לסיפור על הפגישה בפולין. א"א).

מה היה הרושם הראשוני כשראיתם את הרבי?

בתחום ההרגשים הפנימיים, היה קשה מאוד לחלץ פרטים מהגר"י כהן, שהיה כולו שכלתנות, וכמעט שלא נתן מקום לרגשות, בטח לא בגלוי ובמופגן. "זה כבר יותר מדי פרטים. זה לא 'נוגע' לפרסום", נימק ה'חוזר' את התחמקותו.

אבל ניסינו להתעקש.

אם יורשה לנו, זה בהחלט 'נוגע'. מעניין לשמוע כיצד קבוצת בחורים שמויעה מארץ הקודש פוגשת את מי שעתיד להיות מורם ורבם. העולם אומר ש'אין הזדמנות שנייה לרושם ראשוני'. מה הרושם הראשוני שהמפגש עם הרבי עשה על הבחורים?

"ראינו שהרבי הוא איש מורם מעם. מצד אחד, הרבי לא הבליט את הנהגותיו, לא התנהג כמי שראשו בשמים. הרבי דיבר עם הבחורים על ענייניהם הפרטיים ולבטיהם".

הייתה יראת הרוממות בשנה שטרם עלותו על כס ההנהגה?

"לא, לא הייתה יראה. הייתה אהבה. למה יראה?"

היום קוראים לזה דיסטנס, מרחק. לא הייתה תחושה כזו?

ה'חוזר' חכך בדעתו, ואחר כך החליט לספר לנו את הסיפור הבא: "כשהקבוצה שלנו הגיעה לארצות הברית, ושמענו שהרבי הריי"צ הסתלק - לא ידענו בכלל אם להישאר כאן או לחזור לארץ. כך שכאשר הגיע חג הפסח - הייתה לנו התלבטות

אם אנחנו צריכים לשמור יום טוב שני, כיוון שבדעתנו לחזור. היה כאן הרב של בית הרבי ומגדולי החסידים, הגה"ח רבי שמואל לויטין זצ"ל. הוא היה יהודי פיקח. כשהלכנו לבקש ממנו פסק הלכה, הוא אמר לנו: לכו תשאלו את האַיידעם (החתן) של הרבי. הוא הבין שזה לא כל כך פשוט, שיש כאן מורכבות (אם הרבי עתיד לקבל עליו את ההנהגה, ואז שהייתם של הבחורים הישראליים תהפוך לקבועה, או שמא יתמיד בסירובו, ואז יחזרו הבחורים לארץ – א"א). "שאלנו את הרבי כדת מה לעשות, והרבי אמר: 'מה השאלה שלכם? הרי יש כאן עוד בחורים מהארץ. תנהגו כמו שהם נוהגים'. הרבי לא הבין, כביכול, מה השאלה. אבל אנחנו חשבנו שאם אין רבי – אין מה לעשות כאן".

לא שיערתם שהרבי יקבל עליו את הנהגתה של חסידות חב"ד?

"לא, לא חשבנו בכלל בכיוון הזה. אף אחד לא חשב שיצליחו 'לפעול' אצלו שיקבל עליו רַבִּי־טַיִוּעַ (אדמו"רות). הרבי

הייטס, ובהמשך מונה ל'משפיע' הראשי של ישיבת חב"ד המרכזית בבית מדרשם של אדמו"רי חב"ד ב־770.

רק בשנת תשנ"ב – ארבעים ושתיים שנה לאחר שעזב את הארץ – חזר רבי יואל לגיחה קצרה. זה היה לאחר שהרבי נפל למשכב, כשאירוע מוחי פקד אותו בעת שהתפלל בציונו של חותנו הריי"צ זי"ע. הרבי היה מאושפז, והחסידים השבורים בארץ ישראל ביקשו כי יגיע לארץ, לחזק את החסידים. מספרים כי רבי יואל חשש לחזור: "לא סידרתי את הבעיות עם הצבא לפני שיצאתי מהארץ"... אחרי 42 שנה – עדיין חשש להיעצר בעוון עריקות, והיה צריך לשכנעו שרשויות הצבא אינן עוקבות אחריו...

התרגשות ב'יאל הקטן'

בחזרה לתש"י.

מספרים כי רבי יואל חשש לחזור: "לא סידרתי את הבעיות עם הצבא לפני שיצאתי מהארץ"... אחרי 42 שנה – עדיין חשש להיעצר בעוון עריקות, והיה צריך לשכנעו שרשויות הצבא אינן עוקבות אחריו...

הסתלקות הרבי הריי"צ פיערה חלל בליבם של חסידיו חב"ד. החסידות, שאך החלה להשתקם על אדמת אמריקה לאחר שטובי בניה הוכחדו באירופה שתחת המגף הנאצי, ושאריית פליטתה עונתה תחת המגל הסובייטי – לא הסכינה למצב שבו תישאר כצאן ללא רועה. בכל אותה השנה, נשאו חסידים את עיניהם לעבר החתן הצעיר, שסגולותיו, אישיותו וקדושתו בצבצו מבעד לחליפה קצרה, מגבעת בהירה והנהגה פשטנית למראה.

היו 'התוועדויות' של הרבי לפני קבלת הנשיאות?

"מי שהכיר את הרבי באותן שנים, יודע שהרבי היה מטבעו אדם סגור, 'פּאַרזיך־דִּיקע'ר מְעֻטָּשׁ. אדם לעצמו. אמרתי קודם 'איש מורם', אך לא הייתה יראה, הייתה אהבה. ממילא, לא ראו את הרבי אף פעם הולך עם גמרא או עם רמב"ם. תמיד הלך לבית הכנסת עם סידור... ככה זה היה".

מה עמד מאחורי ההנהגה הפשטנית הזו?
"פשוט, הוא לא רצה להנהיג. אף על

פי כן, בכל שבת מברכים ויומא דפגרא – הרבי היה מתוועד, כי ממש לא הייתה לו ברירה. היה לו ציווי מהאדמו"ר הקודם שיתוועד עם החסידים בכל שבת מברכים, וההתבטלות של הרבי לחותנו – זה משהו שאי אפשר לשעה. הרבי הקודם היה הכל עבור הרבי. לכן, כיוון שחזקה עליו מצוות חותנו – בכל שבת מברכים במהלך השנה הזו – היה 'פּאַרְבֵּרִינְגֶען', אבל קצר מאוד. אם לומר שההתוועדות ארכה חצי שעה – זה יהיה הרבה... אלו היו מעמדים קצרים. "בניו יורק יצאה אז לאור מפעם לפעם חוברת שנקראה 'קובץ ליובאוויטש'. זה מאוד מעניין. בקובץ הזה היה מדור שכתב הרבי. בעניין זה, לא הייתה לו ברירה. היעלה על הדעת להוציא לאור קובץ שנושא את השם ליובאוויטש, עם מאמרים ממגוון כותבים, ואילו מחתנו של הרבי לא יהיה שום דבר? לכן היה לו מדור, שבו עסק בסוגיות שונות. למשל, אני זוכר שהיה מאמר מפרי עטו על תחיית המתים. גם לאחר ההסתלקות, הרבי המשיך לפרסם את המאמרים, משל מדובר בסתם אברך תלמיד חכם בן חמישים".

וכל אותה העת נמשכו הלחצים שיקבל עליו את ההנהגה?
"היו לחצים והפצרות, אולם הרבי לא נעתר בשום אופן. זה היה עד כדי כך, שפעם אמר למפצירים: 'תפסיקו לדבר איתי על כך. אם תמשיכו ללחוץ – אני אסע למקום אחר, לא תדעו איפה אני'".

מה הניע אותו לבסוף לקבל עליו את ההנהגה?
"אינני מתיימר להבין ב'דעת עליון', אולם בפשטות, היה חשוב לו שכל העניינים, כל המוסדות של השְׁווער, לא ילכו חלילה לאיבוד".

הרגע ההיסטורי הזה, רגע קבלת ההנהגה, רגע ששינה את דברי ימי חב"ד והשפיע במידה נרחבת על העולם היהודי כולו – חקוק לעולמי־עד על לוח ליבה של חסידות חב"ד. זה היה במהלך התוועדות שגרתית כביכול, במלאות שנה להסתלקות הריי"צ – ביום ההילולא הראשון. בהיכל בית מדרש צר־ממדים, הנקרא בעגה הפנימית 'הזַאל הקטן', הצטופפו כמה עשרות חסידים בראשות החתן השקט והמופנם של הרבי הריי"צ. הרבי העלה את זכרו של חותנו, כאשר לפתע קשר את ידו במטפחת – אקט שבו נהגו אדמו"רי חב"ד לפני אמירת 'מאמר' – עצם את עיניו, והחל להשמיע מאמר חסידות בניגון מיוחד ובעצימת עיניים. הציבור כולו נע בהתרגשות עצומה. תחושה של היסטוריה ריחפה בחלל הדחוס של ה'זאל' הקטן.

כמובן, ה'חוזר' היה אחד הנוכחים במעמד ההיסטורי.

איך היה הרגע הזה? – שאלנו את ה'חוזר'.

"קודם לכן, בשבת מברכים שבת, אמר הרבי שתיערך התוועדות לכבוד ההילולא, ◀

להעמיד עדרים של יודעי תורה וחסידות. ה'חוזר' מרצה את דבריו בפני צעירי הצאן

”זה לא שהיה לו זיכרון פנומנלי. הוא לא היה אחד שרואה מסמך ומייד המסמך מצטלם לו בראש. הוא היה אומר לנו, שאת מספר הטלפון שלו בבית אינו זוכר - והוא אכן לא זכר. ‘אין שום היגיון במספר הזה

ראש מדורות אחרים. רגע נדיר: ה'חוזר' בליל 'ניטל', משחק שחמט כמנהג אדמו"רי חב"ד

אולם הוא מבקש להודיע שלא יעשו שום 'צ'רמוניות'. כפי שנהוג אצל יהודים בהלולא של צדיק - יתאספו ויאמרו דברי תורה, הא ותו לא. ואכן התאספו, באו אנשים, גם לא מחב"ד. באו יהודים שומרי מצוות מרחבי ניו יורק. כולם ידעו שלמלא את מקומו של הרבי מליובאוויטש זה לא דבר פשוט. לא חשבו שזה מה שיהיה".

ומה היה בפועל?

”אתה יודע מה שהיה... כל העולם יודע מה שהיה... נעשה מפעל גדול של הפצת היהדות שהשפיע על כל העולם ועל כל הדורות".

מה הייתה התחושה ברגע שהבנתם כי הרבי בעצם קיבל עליו את הנהגת החסידות?

”מה הרגשנו?... אנחנו היינו בחורים צעירים, לא ידענו מה להרגיש. אבל היהודים הזקנים, כמו הרב שמואל לויטין, רבי אליהו סימפסון ועוד - הביעו התרגשות, דמעות ושמחה. אני זוכר את השמחה שלהם". ואז, למעשה, החל התפקיד של חיו - כמנחיל תורת חב"ד להמונים.

לילות בבייסמנט

מייד עם תחילת ההנהגה של הרבי מליובאוויטש זי"ע - התבלט הגר"י כהן ביכולתו לאצור בראשו עשרות שעות של שיחות רצופות. ממש כמו בור סוד שאינו מאבד טיפה. כך נעשה ל'חוזר' הראשי של האדמו"ר. בכל מוצאי שבת ומועד היה יושב מול קבוצת כותבים ומשחזר עשרות שעות של שיחות, שהתפרסו לעיתים על פני שלושה ימים רצופים - יומיים של חג ושבת שלאחריהם. חסידות חב"ד חבה לו את רוב יכולו הספרותי העצום של האדמו"ר, שהשתמרו בזיכרונו באופן מדויק ומשם מצאו את דרכם אל הכתב. רבי יואל ערך לדפוס אלפי מאמרים שהשמיע האדמו"ר, והיה לאגדת חסידות שאין לה משלה כלום - רק דבקות בתורת האדמו"ר. מומחים בתורת חב"ד סיפרו השבוע, כי היו שיחות שרבי יואל התיישב לשחזר רק כעבור שנים רבות מעת מסירתן. "שנים ארוכות ישבו הדברים בקופסת מוחו, והוא שחזר אותם בדיוק מופלא, כאילו לא חלפו שנים". בשיחה עם הרב קופרמן, אחד מאלפי תלמידיו של רבי יואל, הוא מפרק אקסיומה נפוצה - על היותו של ה'חוזר' בעל זיכרון יחיד בדורו: "זה לא שהיה לו זיכרון פנומנלי. הוא לא היה אחד שרואה מסמך ומייד המסמך מצטלם לו בראש. הוא היה אומר לנו, שאת מספר הטלפון שלו בבית אינו זוכר - והוא אכן לא זכר. 'אין שום היגיון במספר הזה. למה שלוש לפני אחת?' היכולת שלו הייתה לזכור מהלכים הגיוניים לפרטי פרטיהם. זה לא אחד שהמיומנות

שלו הייתה לחזור ולשנן משהו ששמע, גאונותו הייתה ביכולת לנצור ולשחזר מהלך הגיוני, ואף לפתחו ולהרחיבו עד בלי גבול.
”בימות החול היו שיעורים לבחורים צעירים ומבוגרים, ההתוועדויות – לא מייד, כי בתחילה לא הסכים לכך הרבי, עד ששוכנע שזה יסייע לרישום השיחות – אולם רבי יואל לא נזקק להקלטה. הוא היה משחזר את השעות הרבות של השיחות מכוח הזיכרון ההגיוני שלו – לא זיכרון צילומי, זיכרון הגיוני. הוא קלט מה הנקודה המרכזית, וכך שמר בזיכרונו את פרטי הפרטים.

”ואז החלה לצאת הסדרה של ‘ליקוטי שיחות’, שבה הודפסו דברי תורתו של האדמו”ר. הסדר היה, שמייד בצאת השבת והחג היו מתיישבים חברי צוות ה’חזרה’ סביב רבי יואל, והוא היה משחזר את כל מהלך ההתוועדות, כשהם רושמים מפיו. לעיתים הם היו מעירים לו שהם זוכרים משפט או הדגשה שנאמרו בצורה אחרת, והוא היה מתווכח או מקבל. ואז, לאחר שהשיחה נרשמה – הוא היה לוקח אותה, ומסתגר איתה במשך לילות שלמים,

בישיבה, והיה נוהג כאילו הוא פשוט יושב וקורא. הכל בצורה טבעית של מי שבא ללמד את מה שהרבי אמר. הוא היה מוצא עומק. היה מוסר שיעורים לבחורים צעירים ומבוגרים, וגאונים ובעלי בתים, וידע להתאים את עצמו לכל רמה.

”זה לא היה משחק – באמת לא היה לו משל עצמו כלום”, מגדיר הרב קופרמן. “כל מהותו הייתה לבאר את תורת הרבי. זה לא נבע מצניעות וענווה. התפיסה שלו הייתה שהחסידות שייכת לאדמו”ר, ותפקידו רק לבאר. הגאונות שלו הייתה בכך שלקח עשרות שיחות שונות, ותיווך ביניהן, כשהוא מציג דוגמאות ומוצא נקודה משותפת. כל אחד שמכיר את החומר ידע שאלו חידושים נפלאים שהוא מוצא בתורת הרבי”.

כך, במלאכת מחשבת קפדנית ומדוקדקת, יצא לאור היבול הספרותי העצום שהותיר הרבי מליובאוויטש בעולם. חסידות חב”ד והעולם התורני בכלל – חבים אפוא לרבי יואל את שימורם של חלקים ניכרים מיבולו התורני העצום של האדמו”ר, שהשתמרו בזיכרונו

היה פה, בשכונת קראון־הייטס, יהודי שחשב שיש כאן סוד חשא. הוא אמר לי שהוא קם לפנות בוקר ואומר פעמיים את כל התהילים בתפילה שיזכה לזיכרון טוב, ולמרבה הצער - זה לא מועיל לו לזיכרון. אמרתי לו: כדי לזכות לזיכרון - ראשית כל לך לישון, כי אתה צריך ראש צלול...

עד שהיא יצאה מתחת ידו בגרסה ערוכה ומסודרת”.

הרב קופרמן מספר: “בשנים המאוחרות יותר, בשנות המ’, החלה לצאת לאור סדרת המאמרים המוגהים. אלו היו מאמרים שהרבי מליובאוויטש השמיע בשנים קדמות, ורבי יואל היה יושב לכתוב ולערוך אותם לדפוס. הרבי הגיה את המאמרים – לעיתים היה מעיר הערות ולעיתים משנה מקצה לקצה – ואז, לקראת כל חג או מועד מיוחד, היה יוצא לאור מאמר חדש, כזה שהרבי השמיע שנים קודם, אבל עכשיו הוכן לדפוס והוגה על ידי הרבי. כל מאורע כזה היה יום חג בחב”ד, וכל המפעל הגדול הזה נזקף לזכותו של ה’חוזר’. רבי יואל ידע לפענח את המאמר, להגדיר מה החידוש שהרבי השמיע במאמר, וזו מלאכה שדרשה שעות.

”הוא היה מסתגר ב’בייסמנט’ (מרתף) רחוק מביתו במשך ימים שלמים, כדי שלא יפריעו לו. היה לו כוח ריכוז על-אנושי כמעט. אפשר היה להסתובב סביבו ולהרעיש, ורבי יואל לא הרגיש כלום. אחרי שהוציא את המאמר הערוך – הוא היה מלמד אותו לתלמידים

שיחה ברבים. בשנה שחלפה מאז ההסתלקות של הרבי הקודם ועד ל’קבלת הנשיאות’ – היו כמה יומי־דפגרא, שבכולם השמיע שיחות וחזר על מאמרים של חותנו הרבי. היה צוות של ‘חוזרים’, ואני הייתי אחד מהצוות. בתחילה רשמתי את השיחות לעצמי, עד שניגש אלי אחד המבוגרים ואמר לי: ‘שמעתי שיש לך רשימות של השיחות’. אישרתי, והלה ביקש שאתן לו את הרשימות.

”לפי סירוביו של הרבי עד אז לשתף פעולה עם כל סממן של קבלת הנהגה – עד כדי כך שהזהיר כי ילך להתחבא באיזה מקום אם ילחצו עליו – היה לנו חשש ממשי שהרבי ידע כי אנחנו רושמים את שיחותיו. כמובן, לא העלינו בדעתנו למסור לו את רישום השיחות כדי שיאשר אותם. חששתי מאוד, אבל אותו חסיד ותיק אמר לי: ‘זה לא עסק שלך, תן לי את הרשימה’. מסרתי”.

מה היה אחר כך?

”מה היה אחר כך? זה היה מעניין. התברר שאותו אדם חשש אף הוא מהתגובה של הרבי. אז הוא אמר לרבי, שהאברכים שאינן מתגוררים בניו יורק רוצים לשמוע מה שמדברים כאן, ויש איזו רשימה שמישהו רשם, והוא רוצה לשאול אם הרבי יכול לראות אם הרשימה נכתבה בצורה נכונה. הרבי קרא את הרשימה, והגיב: ‘את זה היה אפשר לעשות גם לפני ההסתלקות’... כלומר, הרבי לא רצה לעשות מזה עסק. הבנו מכך, שיש אישור עקיף להמשיך ולרשום, אבל בלי לראות בכך משום אות לבאות”.

ואז ביקשנו לגעת בנקודה המסקרנת ביותר שניתן לשאול עליה את ה’חוזר’ של הרבי מליובאוויטש:

האדמו”ר מליובאוויטש נהג להתוועד שעות רבות. בימים טובים מדובר היה ביומיים רצופים, וכאשר שבת צמודה אליהם – מדובר בשלושה ימים ללא הקלטות ורשימות. איך אפשר לאצור בזיכרון חומר רב כל כך?

ה’חוזר’ צו”ל חייד. “זו שאלה גדולה, והתשובה היא שבאמת – הרבה אנשים לא זכרו”...

אבל אתם זכרתם. מה הפנטז?

רבי יואל חייד שוב. “אתה מזכיר לי דבר בדרך הצחות. היה פה, בשכונת קראון־הייטס, יהודי שחשב שיש כאן סוד חשאי. הוא אמר לי שהוא קם לפנות בוקר ואומר פעמיים את כל התהילים בתפילה שיזכה לזיכרון טוב, ולמרבה הצער – זה לא מועיל לו לזיכרון. אמרתי לו: כדי לזכות לזיכרון – ראשית כל לך לישון, כי אתה צריך ראש צלול... להגיד תהילים פעמיים לפנות בוקר – זו לא סגולה לזיכרון”...

אז מה הסוד?

שוב התחמק ה’חוזר’. “אין כאן סוד, רק מאמץ וסייעתא דשמיא. מה ששכחו – שכחו. הייתה כאן עוד בעיה. יש פער בין צורת דיבור לסגנון של כתיבה. הרבי ציין עבורנו מראי מקומות כלליים, ולא הכל צוין בפירוט, אלא

הערכה חוצת מחנות. בשנים האחרונות קיים הגר"י סדרת פגישות עם גדולי ישראל מכל החוגים, במסגרת ביקוריו בארץ. בתמונה: בסוד-שיח עם מרן ראש הישיבה הגרא"ל שטיינמן זצ"ל

באחת הפעמים, ראיתי על 'מראה מקום' אחד, שהרבי מתח קו מתחת לשורה. הרבי הסביר: 'לא היה לי את הספר תחת ידי. כתבתי מהזיכרון. נא לבדוק'. אגב, עד היום אני זוכר את ה'מראה מקום' הזה: מדובר בספר חסידים, סימן תתשכט"

עוקרים הרים. בסוד-שיח עם מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי

כבוד חכמים. עם רבה של ירושלים הגר"ש עמאר

תורה וחסידות. עם מרן האדמו"ר מוויז'ניץ

הכל היה בראשי פרקים. היה צריך לעיין ולהתעמק הרבה. למשל, אני זוכר שיחה ארוכה ועמוקה בסוגיית 'השולח יד בפקדון'. הרבי כתב את הביאור בקיצור, וציין: 'לעיין בכסף משנה'. העבודה לא הייתה רק לזכור, אלא למצוא את המקורות, להבין את הכוונה ולפענח את ראשי הפרקים".

קרה שלא זכרתם פרט שנאמר בשיחה ונכנסתם אל הרבי לבקש שחזור?
"זה קרה פעם אחת".

אגב, השבוע שמענו מפיו של אחד החסידים, כי הפעם הזאת הייתה באחת השנים הראשונות להנהגתו של הרבי מליובאוויטש. אף אחד לא הצליח לשחזר את שיחת האדמו"ר, ורבי יואל, יחד עם הגאון רבי יהודה-לייב גרונר זצ"ל, מזכירו של הרבי, נכנסו אל הקודש פנימה וביקשו בחרדת קודש כי הרבי ישחזר. הרבי תהה: 'אתם מבקשים כאן עוד התוועדות?' ותוך כדי דיבור השיב: 'טוב, נערוך התוועדות'. האדמו"ר הטיב את מגבעתו והחל להרצות שוב את השיחה כולה. לאחר שיצאו – ציין רבי יואל שמרוב בלבול, הפתעה ויראת רוממות – הוא אינו זוכר כלום... דווקא הרב גרונר זכר את הדברים.

רוגוצ'ובער שברוגוצ'ובער

יכול להיות, שאלנו אז את החוזר, שהיו שיחות שלא שוחזרו ונאבדו?
"ודאי שיש שיחות שנאבדו. לא היה שייך לזכור הכל בדרך אנושית".

הרבי היה מעביר לכם ראשי פרקים בטרם ההתוועדות?

"לפני ה'פאָרבריינגען (התוועדות – א"א) – לא. אחרי כן – פעמים בודדות היה הרבי מוסר לנו רשימה עם מראי מקומות שמהם נלקחו המובאות במאמר".

את כל המובאות הרבות בשיחותיו ציטט הליובאוויטשער-רבי מהזיכרון?

"ב'מראי מקומות' היה הסדר כך: כשמדובר היה ב'מראי מקומות' קלים יותר – הרבי לא ציין את המקורות, אלא הותיר לנו לציין את המקור. כשמדובר היה ב'מראי מקומות' קשים, אשר לגביהם הרבי חשב שאנחנו לא נצליח לאתר את המקור – נהג לציין את המקור בעצמו, אף בלי לראות את הדברים במקורם, אך לבקש מאיתנו שנוודא כי אכן דייק מזכרוננו. באחת הפעמים, ראיתי על 'מראה מקום' אחד, שהרבי מתח קו מתחת לשורה. הרבי הסביר: 'לא היה לי את הספר תחת ידי. כתבתי מהזיכרון. נא לבדוק'. אגב, עד היום אני זוכר את ה'מראה מקום' הזה: מדובר בספר חסידים, סימן תתשכט".

◀ **מה כתוב שם?**

”בנוגע לזה שרבנו הקדוש, רבי יהודה הנשיא, היה בא לביתו לאחר הסתלקותו כדי לעשות קידוש בליל שבת. אני חושב שמיותר לציין שהרבי דייק, אחד לאחד.

”היה מקרה אחר, שהרבי העתיק ציטוט ארוך מספרו של רבי צדוק הכהן מלובלין, ‘רסיסי לילה’. הוא ביקש, שכיוון שהספר אינו תחת ידו – לפני הדפסת ה’שיחה’ יעיינו בספר לבדוק שהציטוט אכן מדויק. כשהלכנו לספרייה כדי להשוות בין הקטע שכתב הרבי לנכתב בספר, מצאנו שהציטוט שרשם הרבי מהזיכרון היה מכוון לכתוב בספר, ומלבד שינוי בשתי מילים – כל השורות היו מדויקות”.

באותה שיחה בביתו, הגדיר ה’חוזר’ את המהלך התורני של רבו כך: ”מצד אחד – המהלכים היו בסגנון של הרוגוצ’ובע’ה, ולא סתם רוגוצ’ובע’ר – אלא רוגוצ’ובער שברוגוצ’ובער. מצד שני – יש לו מהלכים שהם בַּעֲלֵב־תִּישׁ שבבַּעֲלֵב־תִּישׁ. חותר לאמת. מצד האמת – לפעמים זה הפשט ולפעמים זה

וברחבי ניו יורק, ובעשור האחרון – היה מגיע פעם בשנה לארץ ישראל, במסגרת אירועי ‘תורת חב’ד לבני הישיבות’. אשתו הייתה מתלוננת שלא נותנים לו לישון. בלילה היה יושב על הכתבים ובבוקר היו גוררים אותו לשיעורים”.

לצד זאת, מאז ג’ בתמוז ראה לעצמו חובה לעמוד על המשמר ולהזהיר מפני תופעות של סילופים ועיוותים של כוונת הרבי ודרכו בענייני ציבור, ובעיקר בצורה שבה מוטל על החסיד לצפות לביאת המשיח. למרות גילו המופלג ושקיעתו בעריכת כתבי חסידות והרבצת תורתה לאורך כל שעות היממה – כאשר ראה צורך למחות על תופעה שיש בה חילול השם – היה רבי יואל חוגר כלי מלחמה ויוצא למלחמת קודש על קיום רצון האדמו”ר ללא סילופים.

אבל עיקר משימתו נותר כפי שהיה שבעים שנה: בכל יום היה צעד למשרדו. שם, בראש צוות של תלמידי חכמים, היה מנצח על עריכת תורתו של הרבי מליובאוויטש לדפוס. פרויקט

”מצד אחד - המהלכים היו בסגנון של הרוגוצ’ובע’ר, ולא סתם רוגוצ’ובע’ר - אלא רוגוצ’ובער שברוגוצ’ובער. מצד שני - יש לו מהלכים שהם בַּעֲלֵב־תִּישׁ שבבַּעֲלֵב־תִּישׁ. חותר לאמת

הפשט. העומק שבעומק – אין לו שום הגבלה. יש לשון בספרי קבלה: ‘למעלה מעלה עד אין קץ, ולמטה מטה עד אין תכלית’. לומדות, לא בקו אחד, אלא לפי האמת”.

בשעה הבאה, סחב הגר”י כהן ממדפי ספרייתו גמרות רבות, כדי להציג בפניי דרך מרתקת בהבנת עשרות מחלוקות של בית שמאי ובית הלל באמצעות קו אחיד שעובר בין כל המחלוקות הללו, תוך ציטוט חידושים עמקניים מתורת רבו.

אנציקלופדיה מהלכת

עד לחודשים האחרונים ממש, סדר יומו של הגר”י כהן היה תובעני אף במושגיהם של צעירים.

מאז ג’ בתמוז תשנ”ד, יום הסתלקותו של האדמו”ר זי”ע, רבי יואל ראה את עצמו כמחויב להמשיך בהנחלת תורת הרבי. הרב קופרמן מספר: ”הגאון הזה קיבל עליו להפיץ את תורת החסידות של הרבי, ונענה לכל הזמנה שיבוא למסור שיעור, בבורו פארק

הייתה יחידנית. היה סופר ידוע בשם היישקה דוברסקין שהיה אמן של מילים, ובשנים האחרונות הוא היה חבר בצוות העריכה לדפוס של תורת הרבי. הוא נהג לומר: ‘ר’ יואל הוא כזה גאון נדיר – שיש לו הסברה עצומה עם אוצר מילים דל’. כי רבי יואל לא היה להטוטן של מילים, אבל הייתה לו בהירות כזו ויכולת הגשה, ויכולת להמשיל משל ולבאר בכל רמה. היה לו חוש של מחנך שיודע מה צריך, וכולם הרגישו שהכל מובן ונהיר להם. גם כשמסר שיעור מול קבוצה בעלת רמה נמוכה, כשהוא מדלג על החלקים העמוקים יותר ומתמקד בקומות הנמוכות של הרעיון – הם לא הרגישו שחסר משהו. אחר כך היה מוסר את אותו שיעור לבחורים, בשנים עשר חלקים שנמשכו שבועות וחודשים. כל קבוצה לפי רמתה. גאונותו הייתה בכך שידע לגשר על הפערים בינו לבין השומעים, עד שהכל נשמע יפה וחלק”.

סיפורים בליל שבת

וכמי שכל רזי תורתה של חסידות חב”ד מקופלים בקומתו הפיזית הלא גבוהה – מעולם לא ניתן היה להתקיל את רבי יואל. אחת ההזדמנויות המיוחדות במחיצתו, הייתה בלילות שבת, אז היו בחורי הישיבה מתקבצים לביתו ברחוב מונטגומרי, מרחק שלושה רחובות מ־770 (רק בשנים האחרונות עבר להתגורר בסמיכות ל־770). אז היה יושב עם בחורים ומנחיל להם את ה’נשמה’ של תורת החסידות – המושגים, הסיפורים, ההשקפה ואף הניגונים, שבהם היה בקי מאוד. כותב השורות, שהשתתף בכמה לילות שבת כאלו, זוכר את היהודי שגילו חצה את השמונים, יושב במחיצת נערים צעירים ומתמסר לחנך אותם לדרכי החסידים והקשר לאדמו”ר, בסבלנות אין קץ, עד לשעות הקטנות של הלילה, מוסר להם שמועות ומספר על דמויות מהדור הקודם, וזאת לאחר שבוע מתיש שבו ישב לילה־לילה וערך כתבי חסידות, ובבוקר כבר הגיע לישיבה ומסר שיעור בחסידות.

ורבי יואל, לא רק גדול בתורה ובחסידות היה – אלא גם בקי בסיפורי חסידים (אולי זוהי תכונה שירש מאביו, שכתב את סדרת ‘שמועות וסיפורים’), ולא פחות מכך – בקי בניגונים. בהתוועדויותיו של הרבי מליובאוויטש – הוא שפתח בניגונים שנוגנו בין מאמר לשיחה. וכמו בדברי החסידות – רבי יואל היה דייקן גם בניגונים, זוכר כל ניואנס וקנייטש. זו הייתה כנראה אחת הסיבות לכך שהאדמו”ר ביקש ממנו להתחיל את הניגונים.

באחד התיעודים שנפוצו השבוע, לאחר פטירתו של רבי יואל, נראה האדמו”ר מליובאוויטש קורא לו בהפוגת הניגונים שבין השיחות, ומבקש ממנו כי יפנה לצלם

‘אבא אמר: היו שני עילויים בישיבה - רבי יואל ורבי שליימק'ה. במקישה עמוסת זיכרונות עם ראש ישיבת פוניבז' הגרב"ד פוברסקי יבדלח"א והגרד"פ ברמן, ר"מ בישיבת פוניבז', בנו של רבי שלמה זצ"ל

“העובדה שתורת החסידות יכולה להיות מובנת בדורנו כמו סוגיה בהירה בגמרא - נזקפת לרבי יואל, שביאר והרחיב, המשיל והמחיש, ועשה הכל כדי שכל רעיון עמוק יובן בשכל הפשוט ביותר”

בור סוד שאינו מאבד טיפה. על משמרתו בהתוועדות של הרבי מליובאוויטש

שעומד בבית המדרש ומצלם, וישאל אותו אם למד היום משהו. רבי יואל פונה לאחור, ולאחר מכן חוזר לרבי עם תשובתו השלילית של הצלם. הרבי מורה ל'חוזר': "אמור לו שילמד כמה שורות 'תניא' ורק אחר כך ימשיך לצלם", כשהרבי מוסיף: "אל תתרעמו עלי שאני משתמש ב'כהן'".

"רבי יואל פתח דרך חדשה בהבנת חסידות חב"ד", הגדיר השבוע תלמיד ותיק בשם ר' אליהו. "כשם שרבי חיים מבריסק עשה סדר לוגי במושגים התלמודיים - כך עשה ר' יואל במושגים הקבליים של תורת חב"ד. השפעתו על דורות של בחורים הייתה עצומה. אינני יודע אם יש עוד אחד בדורנו ששינה את מהלך המחשבה של כל כך הרבה תלמידים. כמובן - תפיסת עולמו בנויה לגמרי על תורת רבו זי"ע, אבל הוא ידע להנחיל את התפיסה הזו לדור שלם, בשפתו ולפי רמתו, וכל זאת בבהירות מדהימה".

ר' אליהו מספר: "מצודתו הייתה פרוסה גם לקהל מבקשים מחוץ לחב"ד. נשארו מאות הקלטות משיעוריו, וכן חוברו כמה ספרים על בסיס שיעוריו. החשוב שבהם הוא הספר 'פירושים ועיונים על שער הייחוד והאמונה', שרבי יואל עצמו הגיה והשקיע בו כוחות רבים. אך נוסף על תכונותיו העיליות ושליטתו העצומה בתורת חב"ד - הוא היה 'חסידישער איד' מהזן הישן, ללא שום שייכות לעולם הזה. התבטלותו בפני הרבי הייתה דוגמה ומופת לדורות של חסידים. הוא היה פס הקול שהחיה את המורשת והתורה, ובפטירתו - נעלם פס הקול הזה, ונותרה רק התורה שבכתב"... ותלמיד נוסף הוסיף: "העובדה שתורת החסידות יכולה להיות מובנת בדורנו כמו סוגיה בהירה בגמרא - נזקפת לרבי יואל, שביאר והרחיב, המשיל והמחיש, ועשה הכל כדי שכל רעיון עמוק יובן בשכל הפשוט ביותר".

הערכת האדמו"ר אליו הייתה נדירה. מספרים שפעם נכנס אחד הבחורים ל'יחידות' אצל הרבי, ובדבריו הזכיר את שמו של רבי יואל ללא הקדמת תוארי כבוד. הרבי גער באותו בחור: "אתה לומד אצלו, תגיד ר' יואל".

דרשה בלונג-איילנד

הרב זאב כ"ץ, הגבאי של בית הכנסת 770, סיפר כי באחת השנים נקלע בחג השבועות ללונג-איילנד, הרחוקה תרבותית מקראון הייטס. "בליל החג הלכתי להתפלל בבית כנסת מכובד ביותר, שיש בו מאות של מתפללים מזרם המודרן-אורתודוקס. לפני התפילה נעמד רב בית-הכנסת לתת את דרשתו, ואמר להפתעת המתפללים: 'תכננתי לומר דרשה משלי לחג השבועות, וכבר הכנתי איך ומה בדיוק לומר. אלא, שאגיד דרשה אחרת שאינה משלי. לפני כמה ימים נקלע לידי ספר חדש של הרב יואל כהן הנקרא בשם 'המועדים בחסידות', ושם קראתי דברי-תורה והשקפה על חג השבועות, ◀

דמות של חסיד שכולו תורה. ה'חזור' בעת השיחה ל'משפחה'

עולם מושגיו של ה'חוזר' היה חצוב כולו מעולמו של רבו - אותו עולם רוחני ושכלתני, מעמיק ופשטני, שנוסק לכבשונותיהם של עולמות־מעל באותה מידה שהוא צולל לנבכיו ומבוכותיו של עולם המעשה הנחות

ומאוד הנהיגי. כל-כך התלהבתי מהדברים, עד שאני מוכרח לחזור בפניכם על הרעיון שכתוב שם'. ואכן, הרב דרש הרב בטוב טעם על מתן תורה לאור החסידות, מתוך ספרו של ר' יואל. זו הייתה דרשה בהירה להפליא. "אחרי חג השבועות חזרתי לקראון-הייטס. והנה אני פוגש בדרכי את ר' יואל. החלטתי להיטיב על ליבו ולגרום לו מעט נחת-רוח. ניגשתי וגוללתי בפניו את קורותיי בחג השבועות. כשסיימתי לספר את כל המעשה, שאל ר' יואל מייד: 'אבל הוא אמר להם שהספר הוא של הרבי מליובאוויטש, נכון?'..."

כי עולם מושגיו של ה'חוזר' היה חצוב כולו מעולמו של רבו - אותו עולם רוחני ושכלתני, מעמיק ופשטני, שנוסק לכבשונותיהם של עולמות־מעל באותה מידה שהוא צולל לנבכיו ומבוכותיו של עולם המעשה הנחות - 'תחתון שאין תחתון למטה הימנו', בלשון הרבי - אשר אליו שיגר הרבי את חסידיו לגאול נפשות, להחזיר נשמות, להשיב לב בנים לכור מחצבתם. ורבי יואל, מה שהקנה הרב ברוחב דעת - קנה תלמידו מלוא החופן. משימת חייו למעלה משבעים שנה הייתה להנחיל את תורת רבו להמונים, בכל מקום שאליו הוא מוזמן, בכל שביב־כוח שעמד לרשותו.

מצחו החרוש קמטים וזקנו היורד על פי מידותיו, סיפרו את סיפורה של חב"ד העמקנית, הלמדנית, זו שכרתה אוזן משך עשרות שנים לאלפי שיחות ומאמרים עמוקים מני ים ורחבים מני ארץ. שיחות ומאמרים שבלולים מכל מקצועות התורה - נגלה ונסתר, ראשונים ואחרונים, קבלה וחסידות, פשט ורמז, דרוש וסוד - הכל מהכל. ורבי יואל, כלי קיבול היה לכל אלו, קולט את התורה הענקית של הרבי למוחו, ומתרגם אותה לאותיות ומילים, פסקאות ועמודים המתפרסים על פני עשרות כרכי ה'ליקוטי שיחות', 'ספר המאמרים', סדרת 'תורת מנחם' ועוד עשרות רבות של סדרות וספרים.

רבי יואל כהן היה הדמות התורנית החשובה ביותר בחסידות חב"ד. הוא נחשב למבאר המוסמך ביותר של תורת אדמו"רי חב"ד, לקובע הטון וסדר היום הרוחני, ולמי שאחראי לבִּעֲרַת נפשם של רבבות מחסידי חב"ד שלמדו אצלו בחמישים השנים האחרונות, שבהן הוא שימש בתפקיד ה'משפיע' הראשי של ישיבת 'אוהלי תורה' בניו יורק. כמעט כל שליח חב"ד שמכהן כיום ברחבי העולם הוא תלמידו של רבי יואל, שלמד תורה מפיו.

הוא היה פנומן. כוח זיכרונו נחשב לתופעה שאין לה אח ורֶע. משמים נשלח לחצר שבניו יורק בדיוק ברגע הנכון - הרגע שבו מעיינותיו של הרבי מליובאוויטש החלו לנבוע החוצה. ובדיוק אז, כאשר מי החכמה החלו לזרום מרום מוחו של הרבי אל מורדות העולם וצריך היה כלי שיקבלם בהבנה, שיאספם בתבונה, שיתעד אותם לדורות - שיגרה ההשגחה את רבי יואל לחצר ליובאוויטש שבניו יורק, ומאז לא עזב

נואם בכנס ציבורי. לצידו יבלח"א הגר"י פרקש, ממטורי הצדק בירושלים, והרב אברהם שם-טוב

אנציקלופדיה לכל מושגי החסידות. ה'חזור' בשנים עברו, עם הרב שלום חריטונוב, חבר מערכת 'ספר הערכים'

ללא גינונים. בשיחה בביתו

בגיל 91, כשמוחו הצלול ממשיך לנבוע בשיא הגאונות הרוגוצ'ובואית שלו, למרות הגוף שהולך ונחלש - נדם ליבו של רבי יואל כהן זצ"ל, והוא התעלה למתיבתא דרקיעא

חכמה
דעת

העמדת תלמידים מגיל צעיר. ה'חזור' בשנים המוקדמות, נושא דברים בכני קבוצת תלמידים

את עמדתו מעולם. ה'חזור' הגה"ח רבי יואל כהן לא זכה לפרי בטן, אולם יכולו הספרותי ואלפי התלמידים שהעמיד בליובאוויטש ומחוצה לה - הריהם כבניו.

מעשה בקוויטל

מאז ג' בתמוז תשנ"ד, יום הסתלקותו של כ"ק מרן האדמו"ר מליובאוויטש זי"ע, התעצם תפקידו של רבי יואל כמוסר שמועת רבו להמונים. הוא היה נודד ברחבי ניו יורק, ניו ג'רזי וארץ ישראל, כדי להשמיע דברי חסידות עמוקים, בשפה בהירה, כשהוא מעולם אינו חס על כוחותיו ואינו מתחשב בזקנותו וחולשתו הגופנית. היו כאלו שלא הכירו את עולם מושגיה הפנימי של חב"ד, שנוכחו בגאונותו ובהיקפי הרבצת החסידות שלו, ורצו לראות בו מעין 'ממשיך' פוטנציאלי. כאשר עיתונאי ניגש אליו פעם ושאל אותו 'מדוע שלא תהיה רבי?' - ענה לו רבי יואל בשאלה: 'מדוע אתה לא תהיה רבי?...' בהזדמנויות אחרות אמר: "מי שמדבר כך, לא מתחיל להבין מה זה רבי". כשהיה מבקר בארץ ישראל כדי למסור שיעורים, הצליחו בקושי רב לשכנעו להחליף את חליפתו הקצרה ב'סירטוק', מעין פראק ארוך. באחד מביקוריו בארץ ניגש אליו מאן דהו אליו בתמימות וניסה לתחוב לידו 'קוויטל', פתקה עם בקשות לתפילה, בראותו דמות רוחנית עם כוח תורה עצום כל כך. תחילה לא הבין ה'חזור' מה פשרו של הפתק. הלה, בלי להתבלבל, הסביר שמדובר ב'קוויטל'. רבי יואל הפטיר: 'אמסור את זה לאשתי. היא נוסעת כל שבוע לציון הרבי, והיא תשים את זה שם'. בכך פטר את הניסיונות לשוות לו 'ישות' כלשהי מעבר לתפקיד שראה לעצמו כל חייו - צינור טכני להעברת תורת הרבי מליובאוויטש להמונים. אבל הצינור הזה לא היה טכני בכלל. הוא היה צינור חי ופועם, עם איכויות תורניות ומחשבתיות, כמעייין שלא מפסיק לנבוע ולהתרחב לכל אפיק אפשרי. שבעים ואחת שנים וחצי לאחר שדרך לראשונה על אדמת ניו יורק בלי לדעת על התפקיד ההיסטורי שנועד לו בדברי ימי החסידות - פסק המוח הגדול מנביעתו הבלתי פוסקת. רבי יואל, שזכה להיטמן מאחורי אוהל הרבי מליובאוויטש זי"ע, בבית העלמין על שם מונטיפיורי בקווינס, חזר מן הסתם למלא את תפקיד שבו החזיק כל חייו - להיות ה'חזור' של הרבי במתיבתא דרקיעא. מה שבטוח, גם לרבי יואל לא יהיה יורש

■ - - -